

155 jaar Hervormd Diaconieweeshuis Den Haag 1867-2022

Vincent Willem van Gogh (1853-1890). Wandelende weeskinderen, 1882. (Coll. Van Gogh Museum, Amsterdam)

Liesbeth Rensman en Fleur Arnbak
Augustus 2022

1. De voorgeschiedenis.....	3
2. Verbouwing 1925/26.....	4
3. De oorlog en het vertrek van de wezen	4
4. Na de oorlog, de restauratie en bouw van de appartementen	5
5. Leven in het echte weeshuis	10
6. Discipline en straffen	11
7. Contact met die buitenwereld.....	12
8. De leiding van het weeshuis	12
9. Een nieuwe wind	14
10. Viering verjaardag van het weeshuis.....	16
11. Rol van de godsdienst en de kerk	17
12. Leven na het weeshuis.....	18

Bronnen:

Bont verleden, boeiend heden, jubileumboekje bij het 300-jarig bestaan van het Haags Hervormd Weeshuis, 1660-1960;

Drs. J.J. Havelaar: Weldadigheid gewijd. Weeshuizen in Den Haag en het Hervormde Diaconieweeshuis aan die Hooftskade, VOM Reeks no. 6, ISBN 90-73166-15-2. [Weldadigheid gewijd.pdf](#)
([monumentenzorgdenhaag.nl](#))

Interview Fred Hierck 16 juni 2022

Zie ook: www.bastionleroi.nl

Foto's:

Voorpagina (Wandelende weeskinderen): Van Gogh museum

Pagina 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19: Weldadigheid gewijd

Pagina 6,7,8, 20: Zjef Ambagts, Ineke Stoop en Monique Weiland

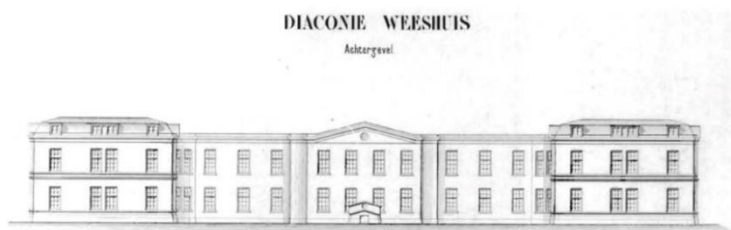
1. De voorgeschiedenis

Op 5 november 1867 verlieten driehonderd wezen onder begeleiding van het personeel hun oude huis aan het Spui en namen hun intrek in het nieuwe weeshuis aan de Hooftskade. Een feestelijke kerkdienst was eraan voorafgegaan. In vergelijking met hun oude weeshuis met de donkere gangen en zalen was het nieuwe huis een verademing. De vertrekken waren licht en ruim.

Het nieuwe gebouw was er niet zonder slag of stoot gekomen. In 1860 besloot de kerkenraad van de hervormde gemeente een commissie in het leven te roepen om de mogelijkheden te bekijken van ingrijpend herstel van het oude gebouw of een geheel nieuw gebouw. Het oude gebouw bleek bij

nadere beschouwing totaal ongeschikt als weeshuis. Het werd dus een nieuw gebouw op een stuk grond aan de Hooftskade waar in de buurt al meer gebouwen van de hervormde diaconie stonden, zoals de woningen aan het Om en Bij, een diaconale bakkerij van de Lucaskerk en het Van Doeverenhuis voor oude mannen en vrouwen. Na aankoop van de grond heeft het nog tot 1862 geduurd voordat het uiteindelijke ontwerp van architect Saraber door de bouwcommissie werd goedgekeurd onder voorwaarde dat er één ingang moest komen. Het oorspronkelijke ontwerp bevatte twee ingangen, één voor de jongens en één voor de meisjes. Begin 1863 keurden ook de regenten de plannen goed.

De vormgeving is neoclassicistisch. Aan de fundering van het gebouw is in de voorfase veel zorg besteed, zo dat het gebouw er nu nog stevig staat. Op 23 juni 1863 werd de eerste steen gelegd in aanwezigheid van alle wezen

en natuurlijk hoogwaardigheidsbekleders. Een jaar later was de bouw gereed en konden de Haagse burgers na verwijdering van de schuttingen het nieuwe weeshuis bewonderen. De afwerking aan de binnenkant en de aankoop van het meubilair, waaronder 350 ijzeren kribben van diverse formaten, 350 stromatrassen en linnen kussens gevuld met zeegras, vergde nog eens twee jaar. Het sluitstuk vormde de aankoop van het ijzeren hek rondom het gebouw. Als laatste werd de gedenkplaat in de hal aangebracht (zie pagina 19).

Aan de kant van wat nu de Koningstraat heet, lag de vleugel voor de jongens, en in de rechtere vleugel aan de kant van de Jacob Catsstraat zaten de meisjes. De vleugels waren ingericht als paviljoen. De inbandige school bevond zich aan het eind van de jongensvleugel. Op de verdiepingen bevonden zich de slaapzalen en de zalen voor de suppoosten. Tussen de twee zijvleugels in lagen de open speelplaatsen, gescheiden door een hoge muur. Onder het voorgebouw lagen de kelders, waarin aardappelen, kolen, melk en andere goederen werden opgeslagen. Onder de binnenplaatsen bevonden zich opvangbakken voor regenwater. De waterreservoirs waarvandaan het opgepompte water uit de kelders naar de badkamers en de toiletten kon lopen bevonden zich op de droogzolders onder de kap van het gebouw.

2. Verbouwing 1925/26

Na de oplevering van het gebouw waren er al snel wat kleine aanpassingen nodig en rond 1910 kwamen er zo veel ontevreden geluiden over het functioneren van het gebouw dat er een architect werd ingeschakeld voor renovatie. De plannen van architect Van Nieukerken voor restauratie stuitten op verzet vanwege het prijskaartje. Er waren ook stemmen uit de diaconie voor nieuwbouw elders omdat de plaats waar het gebouw stond niet meer deugde. 'Den Haag had zich enorm uitgebreid en in plaats van aan de rand van de stad lag het weeshuis nu in een volksbuurt in de onmiddellijke nabijheid van straten en grachten waar de weeshuisbewoners niets goeds konden leren. Rasechte Hagenaars weten met welke gevaren de opgroeiende jeugd bedreigd wordt in de contreien van Boekhorststraat en Groenewegje, een omgeving waar heropvoeding behoevende kinderen nu niet bepaald op hun plaats zijn' (Bont verleden Boeiend heden). Er ontstond een patstelling.

Een klas van de weeshuis-school, ca 1927. De weeskinderen zijn door hun kale hoofden goed te herkennen.

Inmiddels had de bezoekcommissie van de weeshuizen, die jaarlijks op controle kwam, haar beklag gedaan over de situatie aan de Hooftskade. Het gebouw werd vergeleken met een klooster. Men vond

de gangen te hoog, de slaapzalen te groot en de gezelschapszalen te donker. De riolering en de toiletten waren sterk verouderd en er zou centrale verwarming moeten komen. Bovendien zou het gebouw aangepast moeten worden aan de eisen van die tijd voor de volksgezondheid. Er waren 'nog maar' 150 wezen. Ondanks alle problemen en misrekeningen (het budget werd met 100.000 gulden overschreden), werd het gebouw ingrijpend veranderd. Een deel van de vleugel aan de Koningstraat werd afgebroken; op die plek zouden later winkels en woningen komen. In de kelder kwamen centrale verwarming en een fietsenstalling. De ruimten in het gebouw werden heringedeeld, maar de scheiding tussen jongens en meisjes bleef wel bestaan. Grote zalen werden vervangen door kleinere, de was- en toiletruimten werden juist groter. Er kwamen balkons aan het gebouw. De school werd afgebroken en vervangen door nieuwbouw. De bezoekcommissie van de weeshuizen bracht na voltooiing van de renovatie verslag uit vol loftuitingen.

3. De oorlog en het vertrek van de wezen

Het weeshuis heeft gefunctioneerd van 1867 tot 1942. Na de inval van de Duitsers werden maatregelen genomen om de weeskinderen bij een eventuele aanval te beschermen. Uit de

groep van de grote jongens werd een 25-man sterke brandwacht gevormd. De grote meisjes stelden zich beschikbaar voor hulp aan de kleintjes. Bij het alarmsein in huis begaf elke grote jongen of meisje zich naar een van tevoren bepaald bedje om het jongere kind daaruit naar de schuilplaats te brengen in de gewelven van het weeshuis. Er werden oefeningen gehouden zodat iedereen vertrouwd raakte met deze toevlucht. Volgens een ooggetuige vonden de kleintjes het er zo fijn dat ze vroegen of ze er gauw weer heen mochten. Echt veilig was het ondanks alle voorzorgsmaatregelen niet. Een van de leiders van de jongerenafdeling verwoordde het aldus, zijn blik omhoog gericht: *'Die in de schuilplaats der Allerhoogste is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen'*. Voor de kleintjes aldus vertaald: "Veilig in Jezus' armen, veilig in Jezus' hart".

Toen de Duitsers het gebouw in 1942 vorderden werden de wezen geëvacueerd naar verschillende locaties in Scheveningen na een tijdelijk verblijf in het weeshuis van Vlaardingen, het meisjeshuis in Delft en het Haags Tehuis voor onbehuisden. Begin voorjaar 1943 kwamen de wezen na de algemene evacuatie van Scheveningen terecht in de Achterhoek in Hummelo, in Kasteel Engenhuizen. De jongens die de ambachtsschool bezochten werden ondergebracht in kasteel Binckhorst. Toen ook Engenhuizen door de Duitsers werd gevorderd, werden de kinderen in kleine groepjes opgevangen bij Achterhoekse gezinnen. Na de oorlog keerden de wezen niet terug naar de Hooftskade. Zij werden verspreid over verschillende locaties.

In het gebouw was vanaf 1942 de Rijksrecherche Centrale gevestigd. Er werden verhoren afgenomen en gevangenen gehuisvest

4. Na de oorlog, de restauratie en bouw van de appartementen

Van 1945 tot 1990 is het gebouw gebruikt als kantoorgebouw en vanaf 1980 opgesplitst in kleinere eenheden voor de wetenschappelijke afdeling van de Directie Waterhuishouding en Waterbeweging, een belangrijke dienst omdat van hier uit de waterstanden werden bijgehouden. De te verwachten hoogwaterstanden werden aan de waterschappen gemeld zodat zij tijdig dijkbewaking konden instellen. Vanwege die belangrijke functie was het gebouw toen streng beveiligd. In 1989 verhuisde de dienst naar het hoofdgebouw van Rijkswaterstaat.

Tussen de Hervormde Diaconie en de Rijksgebouwendienst bestond nog steeds een huur-contract. De Diaconie wilde het weeshuis wel kwijt en probeerde het te slijten aan onroerendgoedmaatschappijen. Uiteindelijk lukte de verkoop en ontwikkelde de firma Wilmabouw een bouwplan voor 90 woningen in het weeshuis.

Voor de restauratie werd architectenbureau Rappange ingeschakeld. De hoofdstructuur bleef bestaan: het hoofdgebouw met een korte en een lange vleugel; de vleugel aan de Koningstraat was immers in de jaren 20 gekortwiekt. Het hoofdgebouw zelf bestond uit twee achter elkaar gelegen bebouwingsstroken, die door dwarsverbindingen twee binnen-hofjes insluiten.

Het weeshuis kreeg een nieuwe naam: ' Bastion le Roi'. De projectontwikkelaar vond het een gepaste naam voor het te renoveren oude weeshuisgebouw. De renovatie was zeer

ingrijpend en werd uitgevoerd door Architectenbureau Rappange B.V., Omniré Projectontwikkeling B.V. en aannemer Dickhoff Bouw BV. De architect was aangetrokken omdat het bureau kennis en ervaring had met verbouwingen van monumentale panden. De bouw nam een drietal jaren in beslag en gebeurde in fasen. De allereerste bewoners betrokken hun appartement in december 1991, de laatste eind 1993.

Advertenties in kranten, kijkdagen en een fraaie brochure moesten toekomstige bewoners lokken. Er was een modelwoning op Hooftskade 9 links in de hal, waar de regenten van het weeshuis hun kamer hadden. Het oude gebouw met lange gangen, grote slaapzalen van de wezen en een kapel had nog een lange weg te gaan voor het een nieuw fraai appartementencomplex zou zijn.

Onder het kopje 's-Gravenhage monumentenstad' vermeldde de verkoopbrochure: *'Het monumentale weeshuis is een van de weinige grootschalige gebouwen wat niet tot regeringsgebouw, raadzaal, paleizen e.d. behoort. Een gebouw met een bijzonder karakter*

en verleden dat bewaard dient te worden naar gebruik en functie, welke heden ten dage past. Een bijzonder gebouw dat bewaard dient te worden en een unieke plek moet worden – fijn om te wonen – ruikt naar het verleden en heeft het comfort en de techniek van het heden.'

Monument

In 1993 is het weeshuis officieel als beschermd monument ingeschreven in het Monumentenregister. Het register geeft een uitvoerige beschrijving van de bouwkundige gegevens van het gebouw, waarbij opgemerkt wordt dat de vensters met glas-in-lood die de lichtinval vanaf de achterzijde verzorgen dateren van de verbouwing uit 1925-1926. Over de waarde van het gebouw als monument: *'Gebouw van architectuurhistorische waarde als voorbeeld van de sobere eclectische baksteenarchitectuur; typologisch waardevol als laatst overgebleven en gaaf bewaard voorbeeld van een voormalig weeshuis in Den Haag. Cultuurhistorisch van belang als voorbeeld van kerkelijke liefdadigheidsarchitectuur uit het*

derde kwart van de 19de eeuw. Een toegevoegde waarde is de belangrijke stedenbouwkundige situering aan de buitenzijde van de singelgracht'.

Als een soort afsluiting van het binnengebied werd een poortgebouw, dat de oude poort die er stond verving, neergezet. Dit gebouw bestaat uit twee delen met elk drie verdiepingen. Deze twee delen zijn door een timpaan verbonden en verwijzen zo naar het timpaan aan de voorzijde van het weeshuis.

Voor de inrichting en ontwerp van het binnengebied, met aanliggend buitengebied en de binnenhoven werd het Bureau voor Tuin- en Landschapsarchitectuur H. Weitjens uit Gouda aangetrokken. Onder de binnentuin bevinden zich garages.

In het oorspronkelijke ontwerp zouden de garages dieper liggen en zouden de woningen aan de binnentuin een trapje naar de tuin

krijgen. De grondwaterstand maakte het noodzakelijk dat de garages wat hoger kwamen te liggen met het gevolg dat het ontwerp werd aangepast. In de kelderverdieping bevinden zich de bergingen. Op het platte dak van de lange zijde van het gebouw is een nieuwe zolderverdieping geplaatst.

Eerste bewoners

Een aantal van de eerste bewoners van het weeshuis woont er nog steeds. Zij hebben nog levendige herinneringen aan die begintijd, die zij als chaotisch en avontuurlijk beschouwen.

Eén van hen: *'het was een grote puinhoop, iedereen kon er binnenlopen. Toen er van alles werd gestolen - tot zelfs keukens die afgeleverd waren - is er bewaking voor dag en nacht gekomen'*. De bouw liep meermaals vertraging op door gebreken die tevoren niet bekend waren of veranderingen die bij de renovatie van 1925-1926 doorgevoerd waren maar niet op schrift stonden.

Omdat de toekomstige bewoners zelf ook in enige mate konden meebeslissen over de inrichting van hun appartement gebeurde het dat ook daardoor vertraging werd opgelopen, bijvoorbeeld de ontdekking van authentieke tegeltjes die men wilde behouden en dus een gesprek met de aannemer en een nieuwe planning. Bij oplevering van de appartementen bleek soms ook een en ander niet te kloppen. Zo was bij een bewoner de kamer een meter korter dan op de tekening was voorzien. Er bleek een muur extra naar voren te zijn geplaatst om leidingen te verbergen. Alle appartementen, voornamelijk drie- en vierkamerappartementen, zijn verschillend van afmeting en hebben een oppervlakte van 58 tot 131 vierkante meter.

Bij de officiële opening door toenmalig wethouder Peter Noordanus heeft de aannemer een zonnewijzer in de binnentuin geschonken. De beide hofjes hebben toen de naam gekregen van twee bestuursleden van de VVE als dank voor hun grote inzet voor de renovatie van het weeshuis, Karin Gouyn-Stook en Thomas Schansman (zie onder).

De samenstelling van de bewoners is vrij divers en draagt bij aan de gemêleerdheid van de buurt. Ook toen al waren de appartementen voor jongeren vaak te duur. Het waren huizen in de vrije sector waarvan de grens toen 130.000 gulden was. Ook in de beginjaren was er veel animo voor gezamenlijke activiteiten. In de hal hingen daarvoor intekenlijsten. Eén van de eerste bewoners had wel oren naar een gezamenlijke eetclub en tot op de dag van vandaag bestaat die nog, ook al wonen de meesten nu elders. De sociale media hebben inmiddels de intekenlijst vervangen, maar de gezamenlijke activiteiten zijn er nog volop.

5. Leven in het echte weeshuis

Als huidige bewoner vraag je je toch af: hoe was het leven hier voor de weeskinderen? Aan de hand van herinneringen, ooggetuigen en heel veel verhalen die te vinden zijn in de Oud-Wezenkranten, waarvan we er gelukkig nog een aantal bezitten, kunnen we ons een beeld vormen. Bovendien hebben de auteurs deze zomer een gesprek gehad met Fred Hierck, een oud-wees, die ons die tijd deed meebeleven. Fred is nu 89 jaar en kwam in 1933 als baby in het weeshuis. Hij was een buitenechtelijk kind. Zijn moeder overleed bij zijn geboorte en zijn vader was zoals hij het zelf zegt 'aan de horizon verdwenen'. Zijn herinneringen aan het gesticht zijn, zacht uitgedrukt, niet prettig. In tegenstelling tot de ervaring van anderen heeft hij - op het wandelen en zingen na - geen goede herinneringen. *'Mijn mede-wezen uit die tijd zijn genuanceerder. Ze verwijten mij te negatief te zijn'*, aldus Fred. De vele herinneringen die te lezen zijn in de Oud-Wezenkranten laten een vrij genuanceerd beeld zien, getuige bijvoorbeeld het anonieme gedichtje in de krant van april 1938.

Beelden uit mijn kinderjaren,
uit mijn jeugd, zo vrij en blij.
Trekken somtijd kalm en rustig,
uit vervlogen tijd - voorbij!
ik denk nog dikwijls aan mijn dagen,
in het weeshuis doorgebracht.
Liefderijk was daar mijn verzorging
nog mijn dank daarvoor gebracht!

De jongens en meisjes waren strikt gescheiden (zie ook de tekening van Van Gogh, op de voorpagina). Zo kwam Fred er pas na zijn weeshuistijd achter dat er ook drie halfzussen van hem in dezelfde periode in het weeshuis hebben gezeten.

De meisjesslaapzaal, ook na de verbouwing bleef dit een grote zaal vol met bedden, 1934

De weeskinderen werden naar leeftijd ingedeeld in groepen. De kleinsten zaten in de babygroep, de 4- tot en met 6-jarigen in de kleutergroep en de 7- tot 14-jarigen in de schoolgroep. De jongens gingen vanaf hun veertiende jaar

werken bij een werkman en naar de ambachtsschool. De meisjes werkten in de huishouding en werden opgeleid tot dienstmeisje. Als de wezen 20 jaar waren verlieten ze het huis. De jongens kregen een gereedschapskist mee en een uitzet, de meisjes een uitzet die ze zelf hadden genaaid.

Sommige kinderen kregen in het weeshuis een andere naam omdat er al een naamgenoot was. Zo kwam Fred er na 21 jaar achter dat hij niet Pim heette zoals hij genoemd werd, maar Willem Frederik. Vanaf die tijd gebruikte hij zijn eigen naam, Fred.

Aan het hoofd van elke groep stond een leider, vaak zelf een oud-wees, door de kinderen verplicht moeder of vader genoemd. Ook de grotere jongens (de toezieners) en meisjes (de helpsters) kregen een taak bij begeleiding van de kleinere kinderen. Zij hadden de zorg voor de orde aan tafel, op de slaapzalen, in de speelzaal en bij het ter kerke gaan. Een herinnering in de Oud-Wezenkrant van 18-2-1941 van zo'n toezieners die ervoor moest zorgen dat de kinderen op tijd uit bed kwamen. *'Zij doen hun best om het de leider zo gemakkelijk mogelijk te maken. Natuurlijk, er waren ook uitzonderingen. Zo was er een die altijd eerst de krachtige vuist van de leider tussen zijn ribbetjes moest voelen voordat hij op allerlei verschillende manieren tekenen van "wakker zijn" geeft'.* Een ander herinnert zich nog goed hoe het ging op de slaapzalen als je bij de grotere jongens ging horen. *'Er waren drie slaapzalen, een witte, een bruine en een zaal voor de dromers. En dan denk je aan: spook-spelen, teentje trekken, kindje wiegen. Er werd heus wel eens wat herrie gemaakt en als dan de jongensvader vanachter het gordijn naar ons keek, of van beneden kwam, hoorde je: 'joh, onraad' en lag iedereen in een ommezien in zijn bed'.*

6. Discipline en straffen

Gehoorzaamheid aan de leiding was regel nummer één. Tot 1934 bestond de directie uit het echtpaar Sies. Zij regeerden met harde hand. De discipline maakte de kinderen vaak bang en onderdanig. Vaak begrepen ze ook niet waarom ze straf kregen. Het bepalen van de straffen behoorde tot de taak van de regenten. Deze konden sterk variëren. Ze bestonden meestal uit: niet naar buiten mogen, geen beleg op het brood, slaag, verbod om naar het toilet te gaan en het eten dat je niet op had net zo lang voorgezet krijgen tot het op was.

'Kinderen die in hun bed geplast hadden werden in een ijskoud bad gezet en mochten niet drinken. Ze moesten een uur eerder naar bed en mochten 's zondags niet naar buiten als ze in de week meermalen in hun bed geplast hadden. 's Avonds werd hun liesstreek door de huisarts met elektroden bestreken. Ze kregen geen broodbeleg en werden uitgescholden voor pissebed', aldus Fred die zich er nu nog heel kwaad om kan maken. Hij vloog de pestkoppen aan en werd op zijn beurt weer gestraft.

Verschillende jongens werden na wat diefstalletjes gepleegd te hebben – vaak niet meer dan wat snoep – naar het Rijksopvoedingsgesticht Valkenheide gestuurd. Nog zo'n straf die op ons wel heel streng overkomt en vermeld staat in de Weldadigheid gewijd: *'Voor een jongen die bij het rondgaan van de collectebus op nieuwjaarsdag 1869 zich vijftig centen in zilver door misleiding der dienstmaagd die het geld erin wilde stoppen, had toegeëigend betekende dit het verlies van zijn uitzet. Juist in het jaar dat hij het weeshuis in mei zou verlaten kwam dit hard aan'.*

Een straf die we ons niet meer kunnen voorstellen is de volgende herinnering van een oud-wees in de krant van 27 september 1949. Hij had in het weeshuis een meisje leren kennen. *'Op een dag, 22 September, juist toen een groot circus Den Haag bezocht, liep ik met mijn meisje (mijn vrouw nog van vandaag) stug gearmd te wandelen. Of het zo moest zijn, daar kom ik de Directeur van het Huis tegen. Geen uitweg meer mogelijk nam ik mijn pet af, groette, maar met het gevolg dat ik de andere dag 's morgens vroeg op 't matje stond opnieuw met de pet in de hand. Op het vaderlijk vermaan dat eigenlijk inhield een radicaal*

breken met wat me toen lief was (want 't moest uit zijn) antwoordde ik dubbelzinnig dat ik daaraan niet dacht wat er ook van komen mocht, waarop volgde een straf van 6 weken geen vrij. Hetzelfde verhoor onderging m'n meisje. Was ik de ene zondagmiddag vrij, moest zij thuisblijven en was zij de daaropvolgende vrij, dan had ik die middag huisarrest. Zo werden we 12 weken gescheiden'. Uit de rest van het verhaal blijkt dat ze niet opgegeven hebben en nog een lang en gelukkig huwelijk hebben gehad. Ze hebben het vanaf de vrijheidsstraffen in het weeshuis wel wat voorzichtiger aangepakt.

7. Contact met die buitenwereld.

Voor de weeskinderen was de school het enige contact met de buitenwereld. Er zaten ook kinderen uit de buurt op de weeshuisschool, die voor de weesjes alleen binnendoor bereikbaar was via een gang en een poortje. De weeshuisjongens waren tot de jaren dertig herkenbaar aan hun kale koppies. Eenmaal per maand kwam er een kapper met een tondeuse.

De jongens mochten na schooltijd spelen en voetballen op de binnenplaats. Het enige contact dat de meisjes na school met buiten hadden, was het zemen van de ramen aan de buitenkant, natuurlijk wel bewaakt. In latere jaren was er wel enig contact tussen de grotere jongens en meisjes, maar dat was zeer gecontroleerd.

Op zondagmiddag werden de kinderen die nog familie hadden om 14.00 uur afgehaald en stipt om 19.00 teruggebracht. De leiding maakte uit of je wel of niet naar buiten mocht. Had je gezondigd tegen de regels of werd je niet opgehaald dan bleef je binnen, ging je zondagse goed uit en de speelkleden weer aan. Toen een jongen aan een ander vertelde over de leider, dat hij (de leider) dit of dat had gezegd, moest hij binnenblijven. Het woordje hij was de boosdoener.

Fred: 'Iedere zondag moesten we in zondagse kleren naar de hal, dan werd er gebeden en gezongen en dan werd je nummer afgeroepen (Ik was nummer 31) als er iemand was die je kwam halen. Toen ik zes jaar was heb ik een spektakel gemaakt. Ik wilde er niet meer heen. Ik kon niet verdragen dat ik niet gehaald werd. Ik wist ook niet door wie, maar anderen werden wel gehaald en ik niet. Dat kon ik niet verdragen. Toch moest ik er elke zondag heen. En toen werd ik een keer opgehaald door een ouder echtpaar en die zeiden: "zeg maar opa en oma". Ze woonden in de Jacob Catsstraat. Ik heb daar gespeeld en heerlijk gegeten. Op het Oranjeplein heb ik toen mijn eerste ijsje gegeten en ze hebben me op tijd teruggebracht. Daarna ben ik nooit meer opgehaald". Achteraf bleek dat het mensen waren die van zijn biologische vader gehoord hadden dat hij een zoontje in het weeshuis had en dat hij die nooit bezocht. 'Mijn vader was zo kwaad toen hij hoorde dat ze me opgehaald hadden dat het contact na één keer gestopt is.'

8. De leiding van het weeshuis

Na de renovatie van 1926 veranderde er uiterlijk het een en ander aan het gebouw, maar de benadering van de kinderen bleef hetzelfde. De kinderen moesten onderdanig blijven. Zo was het gebruikelijk dat alleen op zondag een stuk worst als broodbeleg werd uitgedeeld. De kinderen moesten dan na het ontbijt als ze in de rij stonden om naar de kerk te gaan eerst in koor zeggen: *'Moeder bedankt voor de worst'*.

De wees-
meisjes in
hun dage-
lijks tenue

Ook de werkverdeling tussen jongens en meisjes bleef bestaan. De jongens hadden een veel grotere vrijheid. Zij mochten na school spelen. In het boek “Weldadigheid gewijd” staat een dagindeling voor de meisjes van 13 tot 19 jaar. Ze stonden om zes uur/half zeven op en na het aankleden schilden ze de aardappels nog voordat ze ontbeten hadden. Als de bel ging – en alles ging op de bel – moesten ze de bedden opmaken op de afdelingen. Om negen uur ging de bel weer en moesten ze naar de afdeling waar ze geplaatst waren om er te werken, schoon te maken of te helpen bij het verzorgen van de kleuters. Om half een middageten, daarna afwassen, verkleden en om twee uur naar de naaikamer om al het verstelwerk te doen. De jongens gingen na de lagere school aan het werk bij een baas en waren dus voornamelijk buiten het weeshuis.

Er was een weekmenu dat streng gehandhaafd werd. 's Morgens twee boterhammen met margarine en een beker melk. Om half een middageten. Twee keer in de week was er vlees. Elke maandag bruine bonen met spekvet eroverheen. Dat kan menige wees zich nog goed herinneren. De meesten gruwden ervan en als je het niet opat kreeg je het 's avonds weer voorgezet. Een oud-wees vertelt: *'Ten einde raad heb ik het eten weleens in mijn schort gedaan en daarna in de wc gegooit, maar je had dan praktisch niets gegeten die dag.'* De wezen kregen nauwelijks verse groente en fruit: eenmaal per jaar kersen en eenmaal per jaar aardbeien.

9. Een nieuwe wind

Het echtpaar Wiersma, directie van 1934 tot 1956

In 1934 kwam het echtpaar Wiersma als nieuwe directie. Zij waren beiden jong en werkzaam geweest in het onderwijs. Er ging een andere wind waaien. De zwarte kleren verdwenen. De jongens kregen voortaan maatpakken en overhemden met drie losse boorden van een Haagse herenmodezaak. In het huis werden geen kleren meer gemaakt; er werd alleen nog verstelwerk gedaan. Ook de kinderen kregen inspraak in de keuze van hun kleren. De rolverdeling tussen jongens en meisjes ging op de

schop. De jongens moesten nu ook de handen uit de mouwen steken. Zij moesten voortaan bijvoorbeeld aardappels schillen, de bedden opmaken en het brood halen bij de diaconale bakkerij. Vanaf 1935 werden ook voorgedijkinderen toegelaten. Dat had mede te maken met het teruglopende aantal wezen en halfwezen. Zo kwam het aantal kinderen weer op volle sterkte.

De jongens aan het aardappelschillen

De meisjesgroep
tijdens een
wandelmars, ca.
1937

Er kwam meer aandacht voor sport en ontspanning. Er kwam een schaakclub en naast de zangles werd er nu ook orgelles gegeven en er werden wandelmarsen gehouden, jongens en meisjes apart en ingedeeld naar leeftijd. Daar werden afstanden gelopen tot wel 40 km. Er werden heel wat prijzen mee gewonnen. In de winter werden er sneeuwballen gegooid en geschaatst op de binnenplaats. De Oud-Wezenkrant maakt er melding van: *'De hele maand januari hebben we genoten van het schaatsenrijden. Op de Boschvijver? In het Westbroekpark? Welnee, veel te ver weg en veel te koud voor de kleintjes. Weet u waar? Op onze eigen privé-ijsbaan! Mijnheer Klaaijssen had de schooljongensplaats onder water gezet en daar was het werkelijk een ideale beschutte schaatsgelegenheid voor de kinderen. En 's avonds een verlichte baan. En niet alleen de kinderen, ook het personeel heeft er zijn hart opgehaald aan deze heerlijke gezonde sport'*.

Al die veranderingen werden door de meeste kinderen als verbeteringen gezien. Waar de wezen ook van genoten was het zingen. In het weeshuis werd veel gezongen, voornamelijk kerkelijke liederen. Fred: *'ik vond dat zingen mooi. Ik begreep niks van de tekst, maar ik ken ze nog allemaal. Ik weet nog wel gezang 144: De dorre vlakke der woestijnen met 88 coupletten. Dat kreeg ik als strafwerk omdat ik het tweede couplet niet uit*

Het weeshuislied

De hand aan de ploeg, komt gij jongens van 't huis
Pak aan, toont U vlijtig en kloek
Laat niets U becomm'en, vooruit moet ge, vlug
Wie treuzelt, zijn loopbaan raakt zoek
Weest trouw aan dit huis, houd Uw pad rein en vroom
Laat edel en fier zijn Uw daân
Dan zegent U God, dan leidt Hij Uw paân
En ons huis is steeds trots op Uw naam.

De hand uit de mouwen, gij meisjes van 't huis
Werk lustig en blij, flink en snel
Laat niets u weerhouden, blijft deugdzaam en trouw
Bij plicht-doen bevindt g'U steeds wel
Bij arbeid en spel, ook bij eer en bij deugd
Vindt ieder u immer vooraan
Dan zegent U god, dan geleidt Hij Uw paden
En ons huis is steeds trots op Uw naam.

Komt zingen wij samen, als kinderen van 't huis
Laat schallen de stemmen met gloed
Wij zingen verheugd nu, het Weeshuis ter eer
Voor rampen moog 't blijven behoed
Nog lang staat dat Huis aan de Hooftska gereed
Tot helpen bij kommer en rouw
Verlaten we t'eens, zelfs al worden we oud
Heel ons leven, we blijven het trouw

mijn hoofd had geleerd. Elke maandag moest je een nieuw gezang uit je hoofd leren'. Ondanks de dwang is het zingen voor Fred altijd een bron van vreugde gebleven. Tot op hoge leeftijd zong hij nog in koren.

Er was zelfs een oud-wezenkoor dat vaak optrad en vele prijzen in de wacht wist te slepen getuige een verslag van een optreden van het koor in Utrecht op 7 augustus 1940. *'Gezongen werd als verplicht nummer Perels van Herman Coljee en als vrij nummer Moeder en kind van J.P.J. Wierds. Al onze cijfers waren 9, dat is uitmuntend.'* Door deze prestatie mocht het koor ook deelnemen aan de erewedstrijd, waar ook nog een prijs werd gewonnen.

Ook de uitstapjes en vakantietripjes waren populair. In een Oud-Wezenkrant wordt enthousiast verslag gedaan van een excursie op 20 juli 1939 naar Neerbosch bij Nijmegen, ook een weeshuis, maar veel luxer. Het wordt tot in detail beschreven van het tijdstip van vertrek tot de aankomst op de Hooftskade om 11 uur 's avonds. Het was een en al genieten van het landschap, het mooie huis, het eten en het plezier met elkaar. Ook sinterklaas, kerstmis en oudejaarsavond werden gevierd. Aan de kerstviering deed het oud-wezenkoor mee.

Kerstviering op de avond van 24 december 1934 in de hal en het trappenhuis

10. Viering verjaardag van het weeshuis.

Elk jaar op 5 november was het feest. Ook de oud-wezen kwamen het meevieren. Een verslag van de viering in 1939 in de Oud-Wezenkrant van 9-12-1939 geeft een beeld van de feestelijkheden. De kerkzaal, gelegen op de bovenste verdieping zat vol met wezen en oud-wezen. Zelfs de kleinsten mochten een gedeelte van de avond meemaken. Het lied "Beveel gerust uw wegen" opende de avond. Na de kleuters die het stuk "De dwergjes" opvoerden, kwamen de schoolmeisjes met "De verloren portefeuille" en tenslotte de werkjongens en hun leiders met 'Het vrouwtje van Stavoren'. Het oud-wezenkoor zong "Nachtlied" en "Waar de hei te bloeien staa". In de zaal was een tentoonstelling ingericht met foto's van

het weeshuis vanaf 1863. Na de pauze kwamen er in plaats van de gebruikelijk rijst met krenten die normaal op 5 november werd geserveerd vóór de boerenkool met worst, dit keer sandwiches met de bekende Gelderse worst. Die avond zetten de oud-wezen ook een actie op voor kerstpakketten voor gezinnen van oud-wezen die het door de schaarste moeilijk hadden. En natuurlijk eindigde de avond met gezang, psalm 180:1.

In het huidige weeshuis wordt door de bewoners nog elk jaar rond 5 november de verjaardag van het weeshuis gevierd met een stampottenmaaltijd, het zogenaamde dooie-schildersmaal. Het werd destijds eenmaal per jaar gegeten en werd bekostigd uit een legaat dat een schilder, die werkzaam was in het weeshuis, had nagelaten. Hij vond dat de weesjes

op zijn minst eenmaal per jaar op zijn kosten een heerlijke maaltijd mochten hebben. De maaltijd bestond uit rijst met krenten en boerenkool met worst. Later kwam daar een sinaasappel bij, maar dat was na de oorlog.

Doorsnede over de kerkzaal.
Oorspronkelijke bouwtekening

11. Rol van de godsdienst en de kerk

Natuurlijk was er in een hervormd weeshuis veel aandacht voor het geloof. De hele gang van zaken was ervan doordrongen. Op gezette tijden werd er gebeden: bij het opstaan, het ontbijt, de ochtendwijing, op school, het middageten, nogmaals op school, het avondeten en bij het naar bed gaan. Aan het weeshuis was een dominee verbonden die zorgde voor de catechisatie en de kerkgang op zondag.

Het was tot in de jaren dertig een voorwaarde dat je voor het verlaten van het weeshuis je belijdenis had gedaan. De wezen werden als het ware in het geloof ondergedompeld. Een getuigenis van een oud-wees en leider laat zien hoe verdrietig hij was als er schaapjes van het geloof waren afgedwaald: *'Wat heeft het me bedroefd als een jongen zich soms openlijk uitsprak niets om godsdienst of geloof te geven. Is dan alles tevergeefs geweest? Een stil gebed steeg dan op voor zulk een jongen. Wij kunnen het geloof niet geven, maar Gods Geest is machtig ook dezulken te brengen aan de voet van het kruis. Doch ook daar de tegenstelling als ik met een jongen of meerdere jongens een geestelijk gesprek kon voeren. Heerlijk waren die gesprekken en dankbaarheid was in het hart'.*

Het programma voor de kerstviering van 24 december 1941 zag er als volgt uit:

1. Openingswoord door de regent-voorzitter Jhr.Mr. J.M.M. van Asch van Wijk
2. Gemeenschappelijk zingen: Gezang 7
3. Gebed
4. Kerst-liturgie met zang- en spreekkoren
5. Kleuters bij den kerstboom
6. Meisjeskoor: kerst-cantate. Woorden Prof. C.P. Tiele, muziek Richard ~Hol
7. Kerstvertelling
8. Gemeenschappelijk zingen: Gezang 232:1,2,3
9. Dankzegging
10. Gemeenschappelijke slotzang: Gezang 62:1,5,7

N.B. Vriendelijk verzoek de met 'Zang allen' aangeduide liederen der Kerst-liturgie staande mee te zingen.

Na het uitdelen der cadeaux bestaat er gelegenheid de kinderen op de afdeling te bezoeken.

12. Leven na het weeshuis

Als 20-jarige moest je op eigen benen staan en dat viel niet mee. Eind jaren dertig was het doen van de belijdenis geen voorwaarde meer om het weeshuis te verlaten, maar deed je het niet dan moest je je spaarbankboekje met een deel van je zuur verdiende geld achterlaten. Zo gemakkelijk was het dus niet om tegen het gezag in te gaan. Je kreeg wel je uitzet en kleren mee. Jaarlijks verliet een groep leeftijdsgenoten op 1 mei tegelijk het huis. Door velen werd ernaar uitgekeken.

Voor het verlaten van het weeshuis werd, volgens traditie, van de scheidende wezen een groepsfoto gemaakt.

Een oud-wees vertelt: *'... en dan dacht ik de jaren tellen weer af als de bomen weer groen zijn en dan vijf jaar, vier jaar en zo telde ik af tot ik eindelijk weer thuis was'.* Maar niet iedereen dacht zo. *'Toen ik erin kwam vond ik het verschrikkelijk maar toen ik eruit ging vond ik het nog veel erger. Want ik heb het altijd gemist. Je moet niet vergeten, je bent in een grote gemeenschap opgenomen. We speelden leuk, we hadden zang, we hadden gym, we deden wandelmarsen en we werden overal gevraagd. We hadden met Prinsjesdag altijd de mooiste plekken voor het Mauritshuis. Als je 20 was moest je alles achterlaten, je kastje, je bed, je piano, je orgel, de zang. Dan moest ik voor dag en nacht in betrekking als dienstbode en kwam ik op een zolderkamertje te zitten met een wankele wastafel, terwijl we warm en koud stromend water gewend waren'.*

Ook Fred heeft herinneringen aan het opeens voor jezelf moeten zorgen. *'Met geld omgaan was je niet geleerd. Ik wist niet hoe ik een kamer moest huren'.* Het is met Fred heel goed gegaan. Hij is creatief therapeut geworden, heeft met jongeren gewerkt, veel geschilderd en gezongen en hij benadrukt vaak dat hij ondanks het weeshuis een heel gelukkig mens is. Het volgende gedicht heeft Fred voor ons, de huidige bewoners, gemaakt.

Gedicht van Fred Hierck voor de huidige bewoners van het weeshuis

Hier woont, ik noem hem mijnheer van Dubbeldijken
Waar voorheen de linnenkamer resideerde
Met mangels en eindeloos veel strijken
De meisjes die tak van huishouden leerden.
daarneven machines die je trappen moest
Op het rytme van hun luide zingen
Men noemde dit: vlijtig en noest
Onder hoede van des Heeren zegeningen
Daar woont wellicht het echtpaar Pen-Van Beelden
Het uitzicht op de grote binnenplaats
Waar wij als kinderen toen speelden
Met tol en zweep en 's-winters op de schaats
Elk appartement heeft ondanks verbouwen
iets van der ziel uit het verleden
Herinneringen - vertrouwen
Door te geven aan het heden
Zo woon ik 'door gesprekken' voor een deel
Als onzichtbare buurman in mijn oude zaaltje
En is de prijs van huur en energie niet veel
Ben ik en blijf ik toch wel een weesbrutaaltje
't Verheugt mij zeer dat u zich wel bevindt
Waar bij verdriet, ook vreugde in dit grote huis
Beleefd werd, ook u aan elkaar verbindt
Iedereen en elk een eigen veilig thuis ook u aan elkaar verbindt
Iedereen en elk een eigen veilig thuis

